

Maria Waclawek

<https://orcid.org/0000-0002-3307-5338>

Uniwersytet Śląski w Katowicach
Katowice, Polska

Co humaniści mogą zrobić dla klimatu? Sprawozdanie z konferencji pt. *Edukacja klimatyczna – kształcenie uniwersyteckie i szkolne*

What can humanities scholars do for the climate? Report on the conference entitled: 'Climate education – university and school education'

Abstract: The text is a report on a conference that took place on 11 March 2021 (on the MS Teams platform), and was one of the events organized as part of *The V4 Humanities Education for the Climate. Diagnoses – Best Practices – Recommendations* (HEC) project. The account contains information on the course of the conference and briefly introduces the thematic scope of the individual presentations. The speakers analyzed educational material constituting the basis for teaching selected subjects, and a series of textbooks, and then introduced selected aspects of Polish (glotto)didactics. The importance of the issues discussed was confirmed by the large interest of the audience. This is summed up as: 'The protection of nature is the protection of values.'

Keywords: education for the climate, environmental humanities, the V4 humanities education

Abstrakt: Tekst jest sprawozdaniem z konferencji, która odbyła się 11 marca 2021 roku (platforma Microsoft Teams) i była jednym z wydarzeń organizowanych w ramach projektu *The V4 Humanities Education for the Climate. Diagnoses – Best Practices – Recommendations* (HEC). Relacja zawiera informacje na temat przebiegu konferencji i skrótowne przybliżenie zakresu tematycznego poszczególnych wystąpień. Prelegenci analizowali dokumenty oświatowe stanowiące podstawę nauczania wybranych przedmiotów oraz serii podręczników, a także przybliżyli niektóre zagadnienia (glotto)dydaktyki polonistycznej. Wagę poruszanej problematyki potwierdziło duże zainteresowanie ze strony słuchaczy. Ochrona przyrody jest ochroną wartości.

Słowa kluczowe: edukacja dla klimatu, humanistyka środowiskowa, edukacja humanistyczna V4

Od 1 października 2020 r. na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach realizowany jest projekt *The V4 Humanities Education for the Climate*.

Diagnoses – Best Practices – Recommendations (HEC)¹, finansowany ze środków Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego w ramach grantu strategicznego nr 22020071. Interdyscyplinarny projekt HEC współtworzą badacze i praktycy z różnych instytucji i szczebli nauczania z krajów V4. Inicjatorem i koordynatorem przedsięwzięcia jest Interdyscyplinarne Centrum Badań nad Edukacją Humanistyczną (ICBEH) z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach kierowane przez prof. dr hab. Bernadetę Niesporek-Szamburską. Partnerami w międzynarodowym projekcie HEC są: Ogólnokrajowa Szkoła Polska na Węgrzech, Uniwersytet Komeńskiego w Bratysławie, Uniwersytet Palackiego w Ołomuńcu oraz Uniwersytet Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy.

Program, obejmujący działania na lata 2020–2023, służy diagnozie obecnego stanu oraz projektowaniu instytucjonalnych, merytorycznych oraz dydaktycznych form aktywności i ma na celu rozpowszechnianie problematyki proekologicznej w dyskursie humanistycznym, a w szerszej perspektywie stworzenie „w krajach V4 fundamentów humanistycznej, wielostronnej, nowoczesnej edukacji społeczeństwa w poczuciu odpowiedzialności za teraźniejszość i przyszłość klimatyczną planety”². Projekt przewiduje organizację i przeprowadzenie cykli wykładów mistrzowskich (seminariów online tworzonych przez specjalistów z zakresu humanistyki środowiskowej), webinarium, warsztatów, konferencji naukowych oraz realizację opracowanych scenariuszy lekcji. Część inicjatyw jest w trakcie realizacji, a niektóre z wydarzeń już się dokonały – odbyła się m.in. pierwsza konferencja naukowa HEC, będąca podsumowaniem wstępnych analiz, a także tematem niniejszej refleksji.

¹ Projekt ma też oficjalną polską nazwę: *Edukacja humanistyczna V4 dla klimatu. Rozpoznanie – dobre praktyki – rekomendacje*.

² <https://www.hec.us.edu.pl/dlaczego-klimat/> [dostęp: 08.05.2021]. Szczegółowe informacje na temat projektu, jego innowacyjności, a także podejmowanych działań znajdują się na stronach HEC (<https://www.hec.us.edu.pl>), ICBEH (<https://www.icbeh.us.edu.pl/>), a także na portalu społecznościowym (<https://www.facebook.com/projectHEC>) oraz na platformie (hec.platforma@us.edu.pl).

Konferencja naukowa pt. *Edukacja dla klimatu – kształcenie uniwersyteckie i szkolne* miała miejsce 11 marca 2021 roku (platforma Microsoft Teams) i została zorganizowana przez głównego wykonawcę projektu – ICBEH w UŚ. Dwadzieścioro prelegentów z UŚ oraz uczelni partnerskich przedstawiło badania uwzględniające specyfikę edukacyjną kraju i regionu, obejmujące analizę dokumentów oświatowych, które są podstawą nauczania wybranych przedmiotów (języków polskiego / czeskiego / słowackiego jako ojczystego, ewentualnie historii w polskim szkolnictwie), oraz serii podręczników do nauczania danego języka rodzimego, jak również polskiego, angielskiego lub francuskiego jako obcego. Przybliżone zostały również inne zagadnienia (glotto)dydaktyki polonistycznej, włącznie z prezentacją nowszych nurtów w kształceniu literacko-kulturowym i językowym.

Wydarzenie otworzył prof. dr hab. Adam Dziadek – Dziekan Wydziału Humanistycznego UŚ. Konferencja tematycznie została podzielona na pięć sekcji. Pierwsza z nich to *Edukacja dla klimatu – kształcenie uniwersyteckie i medialne*. W inicjującym obrady niezwykle inspirującym wystąpieniu, zatytułowanym *Jak żyć w kryzysie klimatycznym? Media lifestyle w roli doradcy i nauczyciela*, prof. dr hab. Małgorzata Kita z Uniwersytetu Śląskiego przybliżyła uczestnikom siłę oddziaływania mediów, które – jak wykazała badaczka – przyczyniają się do efektywnej edukacji konsumenta w kierunku „zielonego” stylu życia. Z kolei dr Zuzana Obertová z Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie w zajmującym referacie pt. *Climate-fiction w dydaktyce literatury w środowisku uniwersyteckim* dokonała przeglądu najnowszej dostępnej w Polsce i na Słowacji literatury traktującej o zmianach klimatycznych. Prelegentka przekonywała, iż omawiany gatunek ma potencjał, by emocjonalnie i etycznie zaangażować czytelnika i mobilizować go do działań na rzecz przyszłości.

Druga sekcja skupiała się na tematyce związanej z kształceniem szkolnym. Otwierała ją wystąpienie prof. dr hab. Bernadety Niesporek-Szamburskiej i dr hab. Olgi Przybyli, prof. UŚ, które dotyczyło edukacji dla klimatu w kontekście podstawy programowej oraz serii podręczników szkolnych do nauczania języka polskiego jako ojczystego. Anali-

za dokumentów oświatowych ujawniła skąpość zapisów dotyczących kształcenia proklimatycznego, z kolei przegląd podręczników ukazał spory potencjał do tworzenia odpowiednio profilowanych lekcji. Jak podkreślały badaczki, bez względu na treści dokumentów oświatowych i pomocy dydaktycznych najważniejszy jest dobrze przygotowany nauczyciel – świadomy edukator kształtujący u młodego odbiorcy odpowiednie postawy i wartości służące podmiotowemu traktowaniu natury. Z tym wystąpieniem wyraźnie korelowały dwie inne prelekcje przedstawiające sytuację na Słowacji i w Czechach. Dr Anita Račáková z Uniwersytetu Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy szczegółowo omówiła problematykę związaną ze środowiskiem naturalnym i klimatem obecną w słowackich programach szkolnych (II etap edukacyjny). Referentka wykazała, iż zagadnienia proklimatyczne, rozpatrywane jako narzędzie do rozwoju ucznia, tematycznie realizowane są w ramach treści nauczania ponadprzedmiotowego. Perspektywę czeską przybliżył dr hab. Stanislav Štěpáník z Uniwersytetu Palackiego w Ołomuńcu, który wystąpił z referatem pt. *Environmentální výchova v učebnicích českého jazyka pro 2. stupeň základní školy*. Badacz zajął się analizą treści nowej podstawy programowej oraz podręczników do języka czeskiego dla rodzimych użytkowników tego języka na II etapie szkoły podstawowej. Referent wspomniał o roli wychowania językowego i komunikacyjnego w przekazywaniu treści nauczania, także tych proklimatycznych. Z kolei dr hab. Maciej Fic, prof. UŚ odniósł się do treści związanych z edukacją dla klimatu w podstawach programowych kształcenia historycznego w Polsce z lat 1999–2009 oraz do dokumentów obowiązujących od 2017 roku. Zgodnie z analizą zapisy wprost dotyczące ekologii są jednostkowe, omawiane dokumenty można traktować jako dające „przy okazji” możliwość zwrócenia uwagi uczniów na przeobrażenia środowiska, w tym w szczególności na wpływ człowieka na nie. Wytyczne są niewystarczająco precyzyjne, zatem to, jak treści proekologiczne mogą być włączane w tok kształcenia historycznego, pozostaje w gestii autorów podręczników, a przede wszystkim – jak wykazały wcześniejsze prelegentki – w kompetencji samych nauczycieli.

Najobszerniejsza trzecia sekcja miała nachylenie glottodydaktyczne. Prezentacja badań dr hab. Gabrieli Olchowej z Uniwersytetu Mateja Bela dotyczyła analizy treści ekologicznych w podręcznikach do nauczania języka polskiego jako obcego. Referentka przedstawiła problem na przykładzie dwóch serii z poziomu A2 – *Hurra!!! Po Polsku* oraz *Polski. Krok po kroku* i zrekonstruowała zawarty w nich językowy obraz świata. Natomiast dr Magdalena Zakrzewska-Verdugo z Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie zajęła się tematyką klimatyczną w świetle podręczników jppo przeznaczonych dla słowackiego odbiorcy. Badaczka w sposób zwięzły przedstawiła i oceniła stan tak sprofilowanych narzędzi glottodydaktycznych, a także wskazała propozycje tematów i zagadnień proekologicznych, o które warto wzbogacić zajęcia na różnych poziomach nauczania.

Nieco inny charakter, bo nie skupiający się na analizie treści konkretnych podręczników, miało współautorskie wystąpienie dra Marcina Maciołka i dr Marii Waclawek z Uniwersytetu Śląskiego, zatytułowane *Pogoda w słowie i (kon)tekście*. Prelegenci wskazali kilka aspektów problemu przywołanego w tytule referatu. Z jednej strony skupili się na analizie słownikowej leksemów *pogoda* i *klimat* w ujęciu diachronicznym oraz przysłów z nimi związanych, z drugiej zaś – przedstawili glottodydaktyczne reminiscencje omawianego zagadnienia w wybranych tekstach kultury, m.in. w obrazach i utworach słowno-muzycznych przynależnych do kultury popularnej. Referat zamykała propozycja zastosowania metody analizy i twórczego wykorzystania wzorów na przykładzie pracy z wierszem *Pan od przyrody* Zbigniewa Herberta. Z kolei dr Wioletta Hajduk-Gawron, reprezentująca Hankuk University of Foreign Studies w Korei Południowej oraz Uniwersytet Śląski, w wystąpieniu pod intrygującym tytułem *Smok czy smog – treści proekologiczne w glottodydaktyce polonistycznej na podstawie badań ankietowych i podręczników* przybliżyła wskazane zagadnienia w perspektywie metodyki zadaniowej. Przedstawione wnioski okazały się niezwykle pouczające – punkt widzenia uczących i nauczanych w różnych kręgach kulturowych i grupach wiekowych odnośnie do ochrony środowiska może się diametralnie różnić. Z tego powodu dobry glottodydaktyk, poza wie-

dzą merytoryczną, musi posiadać szerokie kompetencje interkulturowe i prezentować podejście empatyczne, dzięki czemu jest w stanie łączyć uczestników zajęć, często reprezentujących odmienne postawy i poglądy.

Glottodydaktyka polonistyczna czerpie inspiracje z bogatego doświadczenia nauczania języków mających szeroki zasięg międzynarodowy. Kolejne badaczki z Uniwersytetu Śląskiego zajęły się kontynuacją analizowanej problematyki w kontekście materiałów dydaktycznych do nauki języka obcego innego niż polski. Dr Alina Mitek-Dziemba analizowała w świetle założeń ekokrytyki treści podręczników do nauki języka angielskiego na wyższym poziomie zaawansowania. Przedstawiła omawiane zagadnienia w aspekcie filozoficznym i literaturoznawczym, kierując się w stronę ekotranslatoryki. Wykazała, iż dopiero w najnowszych podręcznikach (czyli tych z 2019 r. i późniejszych) uwidaczniają się przemiany myślenia ekologicznego i związany z tym sposób ujęcia tematu – m.in. zamiast wprowadzania tekstów stanowiących sam opis tworzy się zadania problemowe, zachęcające do przyjęcia przez studentów postawy zaangażowanej. W tak profilowanych materiałach odrzuca się koncepcję kształcenia językowego na rzecz uczenia holistycznego, a więc uczenia służącego budowaniu tożsamości. Z kolei dr Ewa Półtorak przedstawiła problem kształcenia postawy proekologicznej na przykładzie wybranych podręczników do języka francuskiego jako obcego przeznaczonych na początkowy etap nauczania (A2). Autorka referatu ustaliła, że problematyka ochrony środowiska realizowana jest w nich zróżnicowanym stopniu i zakresie. Prelegentka postulowała potrzebę wypracowania konkretnych wytycznych dotyczących kształcenia postawy proekologicznej. Wystąpienia wszystkich prelegentów potwierdzają, że postulat ten wydaje się ważny również w kontekście innych języków nowożytnych – zarówno rodzimych, jak i obcych (polski, czeski, słowacki, angielski), a także innych przedmiotów nauczania (historia).

Kolejne sekcje – zatytułowane *Teksty kultury w edukacji klimatycznej* oraz *Kierunki zmian w edukacji klimatycznej* – zgromadziły referaty wygłoszone również przez autorów reprezentujących uczelnię będącą gospodarzem wydarzenia. Dr Karolina Starnawska i dr hab. Małgorza-

ta Wójcik-Dudek, prof. UŚ swoją wypowiedź zatytułowały *Ekodzieicństwo – nowe nurty w literaturze dla dzieci i młodzieży*. Pierwsza część wystąpienia miała charakter teoretyczny, ukazujący szeroką perspektywę służącą przybliżeniu myśli, które winny stanowić podstawę szkolnej humanistyki zaangażowanej, mającej zachęcać uczniów do postawy aktywnej, a więc „inwazyjnego poruszania spetryfikowanych postaw” (nawiązanie do słów Ryszarda Nycza). Druga część prelekcji miała charakter praktyczny – skoncentrowano się na prezentacji padletu gromadzącego informacje o publikacjach dla dzieci i młodzieży, które poruszają tematykę ekologiczną, klimatyczną, *less waste* itp.³. Natomiast dr Justyna Budzik oraz lic. Urszula Szeląg zajęły się ekoedukacją filmową, służącą zaangażowaniu uczniów-odbiorców i budowaniu w nich postaw otwartych. Prelegentki skupiły się na krytycznej refleksji wokół dwóch filmów – dokumentalnego *Nasze miejsce na Ziemi* (*The Biggest Little Farm*, reż. John Chester, 2018) i fabularnego *Ága* (reż. Milko Lazarov, 2018), poświęciły też uwagę scenariuszom lekcji, które wiążą się z tymi dziełami i są proponowane na portalach filmowych. Referat dr Anny Guzy i dr Magdaleny Ochwat, omawiający wstępne wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród nauczycieli polonistów na temat ich postrzegania kwestii ochrony środowiska na lekcjach języka polskiego, stanowił znakomite podsumowanie zagadnień poruszanych w trakcie całej konferencji. Przedstawione wyniki badań mają finalnie stanowić pomoc w opracowaniu ścieżki kształcenia przyszłych nauczycieli języka polskiego w obszarze odpowiedzialności za Ziemię, a także w tworzeniu stosownych materiałów naukowo-dydaktycznych.

Tematy podjęte przez uczestników konferencji stanowiły głos humanistów w sprawie działań proklimatycznych, dający asumpt do kompleksowych działań edukacyjno-aplikacyjnych. Atrakcyjność i znaczenie omawianej problematyki znalazły potwierdzenie w dużym zainteresowaniu ze strony słuchaczy. Dzięki formule online w konferencji wzięło udział łącznie około 250 uczestników z Polski, Czech, Sło-

³ Zob.: <https://universityofsilesia.padlet.org/karolinastarnawska/gu20un0uryxhzy11> [dostęp: 08.05.2021].

wacji, Węgier, a także z innych krajów, m.in. Ukrainy i Rosji. O wadze poruszanych kwestii świadczy nie tylko liczne międzynarodowe grono odbiorców, ale też żywe i długie dyskusje, które wywiązywały się wśród uczestników, a inicjowane były między innymi przez: prof. dr hab. Ewę Jaskólową, prof. dr hab. Bernadetę Niesporek-Szamburską, prof. dr hab. Jolantę Tambor, dr hab. Małgorzatę Wójcik-Dudek, prof. UŚ, dr Magdalenę Ochwat, dr Karolinę Starnawską i mgr Samantę Dryję-Zabielską. Również pochlebne wpisy, które pojawiały się z dużą częstotliwością na czacie wydarzenia, dowodziły potrzeby prowadzenia społecznej i naukowej dyskusji o problemach klimatycznych.

Zadaniem humanistyki zaangażowanej oraz takiej właśnie dydaktyki jest upowszechnianie wiedzy o zasadach zrównoważonego rozwoju oraz motywowanie do aktywności na rzecz ochrony środowiska, co ma spowodować prawdziwy zwrotu ku Ziemi. Działania w projekcie HEC, w tym zorganizowana konferencja pt. *Edukacja klimatyczna – kształcenie uniwersyteckie i szkolne*, służą ukazaniu roli humanistyki w dbaniu o środowisko, wyrażaniu i czytaniu na nowo różnych tekstów kultury, by tworzyć i kształtować uniwersum myślowe człowieka. Ochrona klimatu jest ochroną wartości – to jedna z kluczowych myśli, które wybrzmiały podczas sprawozdanego wydarzenia. Na jesień 2021 roku zaplanowana jest kolejna konferencja. Skoro tak udane było pierwsze spotkanie HEC stanowiące wymianę myśli i doświadczeń naukowo-dydaktycznych różnych badaczy z krajów V4, jakież będzie to następne? Oczekujemy go z rosnącym zainteresowaniem.

Netografia

<https://universityofsilesia.padlet.org/karolinastarnawska/gu20un0uryxhzy1> [dostęp: 08.05.2021].

<https://www.hec.us.edu.pl/dlaczego-klimat/> [dostęp: 08.05.2021].

<https://www.hec.us.edu.pl> [dostęp: 08.05.2021].

<https://www.icbeh.us.edu.pl/> [dostęp: 08.05.2021].

<https://www.facebook.com/projectHEC> [dostęp: 08.05.2021].

<https://www.hec.platforma.us.edu.pl/> [dostęp: 08.05.2021].

MARIA WACŁAWEK – PhD, Institute of Linguistics, Faculty of Philology, University of Silesia in Katowice, Poland /dr, Instytut Językoznawstwa, Wydział Humanistyczny, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Polska.

Doctor of humanities in the field of linguistics, assistant professor at the Faculty of Humanities of the University of Silesia in Katowice since 2020, previously a teacher of Polish language at the University of Ljubljana, Slovenia (2013–2020) and at the University of Debrecen, Hungary (2008–2012). Since 2003, she has been associated with the School of Polish Language and Culture at the University of Silesia, and since the time of her doctoral studies (2006), also with the Department of Didactics of Polish Language and Literature at the University of Silesia. Her research interests include linguistic worldview, environmental humanities, pronunciation rules, linguistic and cultural stereotypes, advertising language and phraseology, glottodidactics, pronunciation laws, and theater workshops. She conducts classes on the above-mentioned topics in Poland and abroad. Author of several dozen texts on the aforementioned topics; co-author of the book *Czas na... Język i dydaktyka w badaniach młodych naukowców* [Time for... Language and didactics in the research of young scientists] (Katowice 2015), as well as co-editor of the volume devoted to prof. N. Yezhov *Sedemdeset let poučevanja poljskega jezika v Ljubljani, posvečeno Nikolaju Ježu* (Ljubljana 2018).

Doktor nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa, od 2020 roku adiunkt na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, wcześniej lektor języka polskiego na Uniwersytecie w Lublanie w Słowenii (2013–2020) oraz na Uniwersytecie Debreczyńskim na Węgrzech (2008–2012). Od 2003 roku związana ze Szkołą Języka i Kultury Polskiej UŚ, a od czasów studiów doktoranckich z Katedrą Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej tejże uczelni. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół etnolingwistyki, humanistyki środowiskowej, prawideł wymowy, języka reklamy i frazeologii oraz glottodydaktyki, w tym warsztatów teatralnych i wykorzystania tekstów literackich na lekcjach języka polskiego jako obcego. Autorka kilkadziesiątu tekstów z wymienionej

tematyki, współautorka książki *Czas na... Język i dydaktyka w badaniach młodych naukowców* (Katowice 2015), a także współredaktorka tomu poświęconego prof. N. Jeżowi *Sedemdeset let poučevanja poljskega jezika v Ljubljani, posvečeno Nikolaju Ježu* (Lublana 2018).

E-mail: maria.waclawek@us.edu.pl